

Джерело української класики

Трагічні постаті народних лицарів з Шевченкових «Гайдамаків» і героїчна мужність Івана Підкови. Химерні образи «Євшан-зілля» Миколи Вороного та повчальні байки Леоніда Глібова, знайомі з дитинства. Захопливий сюжет і колоритні персонажі «Захара Беркута» та філософські питання, підняті у «Мойсеї» Івана Франка. Сильні герої Лесі Українки. Досконалі зразки новелістичної прози Михайла Коцюбинського і тонкий психологізм творів Ольги Кобилянської. Соковитий гумор Івана Котляревського і мудрість Григорія Квітки-Основ'яненка... У шедеврах українських класиків живе душа нашого народу.

До збірки увійшли твори таких письменників: Тарас Шевченко Микола Вороний Леонід Глібов Іван Франко Леся Українка Михайло Коцюбинський Ольга Кобилянська Іван Котляревський Григорій Квітка-Основ'яненко

*Тарас Шевченко, Іван Франко,
Леся Українка, Михайло Коцюбинський,
Іван Котляревський та ін.*

ДЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОЇ КЛАСИКИ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО
МИКОЛА ВОРОНИЙ
ЛЕОНІД ГЛІБОВ
ІВАН ФРАНКО
ЛЕСЯ УКРАЇНКА
МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ
ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА
ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ
ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

ДЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОЇ КЛАСИКИ

Збірка

ХАРКІВ **КЛУБ**
СІМЕЙНОГО
2019 **ДОЗВІЛЛЯ**

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2019

ISBN 978-617-12-6320-8 (epub)

Жодну з частин даного видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без письмового дозволу видавництва

Укладач Н. Ю. Попович

Дизайнер обкладинки *Сергій Ткачов*

В оформленні обкладинки використана картина *І. Ю. Репіна «Запорожці»*

Електронна версія створена за виданням:

Д40 Джерело української класики : збірка . — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 640 с.

ISBN 978-617-12-5786-3

Взірці красного письменства від корифеїв вітчизняної літератури.

Трагічні постаті народних лицарів із Шевченкових «Гайдамаків» і героїчна мужність Івана Підкови. Химерні образи «Євшан-зілля» Миколи Вороного та повчальні байки Леоніда Глібова, знайомі з дитинства. Захопливий сюжет і колоритні персонажі «Захара Беркута» та філософські питання, підняті у «Мойсеї» Івана Франка. Сильні герої Лесі Українки. Досконалі зразки новелістичної прози Михайла Коцюбинського і тонкий психологізм творів Ольги Кобилянської. Соковитий гумор Івана Котляревського і мудрість Григорія Квітки-Основ'яненка... У шедеврах українських класиків живе душа нашого народу.

УДК 821.161.2

ISBN 978-617-12-5786-3

Тарас Шевченко

Гайдамаки

Василию Ивановичу Григоровичу на память 22 апреля 1838 года

Все йде, все минає — і краю немає,
Куди ж воно ділось? відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умирає... одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло...
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало,
І зорі червоні, як перше пили,
Попливуть і потім, і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять,
Вийдеш подивиться в жолобок, криницю
І в море безкрає, і будеш сіять,
Як над Вавилоном, над його садами
І над тим, що буде з нашими синами.
Ти вічний без краю!.. люблю розмовлять,
Як з братом, з сестрою, розмовлять з тобою,
Співать тобі думу, що ти ж нашептав.
Порай мені ще раз, де дітись з журбою?
Я не одинокий, я не сирота, —
Єсть у мене діти, та де їх подіти?
Заховать з собою? — гріх, душа жива!
А може, їй легше буде на тім світі,
Як хто прочитає ті сльози-слова,
Що так вона щиро колись виливала,
Що так вона нишком над ними ридала.
Ні, не заховаю, бо душа жива.

Як небо блакитне — нема йому краю,
Так душі почину і краю немає.
А де вона буде? химерні слова!
Згадай же хто-небудь її на сім світі, —
Безславному тяжко сей світ покидать.
Згадайте, дівчата, — вам треба згадать!
Вона вас любила, рожевії квіти,
І про вашу долю любила співать.
Поки сонце встане, спочивайте, діти,
А я поміркую, ватажка де взять.

Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий, воля, —
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі.
Сини мої невеликі,
Нерозумні діти,
Хто вас щиро без матері
Привітає в світі?
Сини мої! Орли мої!
Летіть в Україну, —
Хоч і лихо зустрінеться,
Так не на чужині.
Там найдеться душа щира,
Не дасть погибати,
А тут... а тут... тяжко, діти!
Коли пустять в хату,
То, зустрівши, насміються,
Такі, бачте, люди:
Все письменні, друковані,
Сонце навіть гудять:
«Не відтіля, каже, сходить,
Та не так і світить;
Отак, каже, було б треба...»
Що маєш робити?
Треба слухать, може, й справді

Не так сонце сходить,
Як письменні начитали...
Розумні, та й годі!
А що ж на вас вони скажуть?
Знаю вашу славу!
Поглузують, покепкують
Та й кинуть під лаву.
«Нехай, скажуть, спочивають,
Поки батько встане
Та розкаже по-нашому
Про свої гетьмани.
А то дурень розказує
Мертвими словами
Та якогось-то Ярему
Веде перед нами
У постолах. Дурень! дурень!
Били, а не вчили.
Од козацтва, од гетьманства
Високі могили —
Більш нічого не осталось,
Та й ті розривають;
А він хоче, щоб слухали,
Як старці співають.
Дарма праця, пане-брате:
Коли хочеш грошей
Та ще й слави, того дива,
Співай про Матрьошу,
Про Парашу, радість нашу,
Султан, паркет, шпори, —
От де слава!!! а то співа:
«Грає синє море»,
А сам плаче, за тобою
І твоя громада
У сіряках!..» Правда, мудрі!
Спасибі за раду.
Теплий кожух, тільки шкода —

Не на мене шитий,
А розумне ваше слово
Брехнею підбите.
Вибачайте... кричіть собі,
Я слухать не буду,
Та й до себе не покличу:
Ви розумні люди —
А я дурень; один собі,
У моїй хатині
Заспіваю, заридаю,
Як мала дитина.
Заспіваю, — море грає,
Вітер повівав,
Степ чорніє, і могила
З вітром розмовляє.
Заспіваю, — розвернулась
Висока могила,
Аж до моря запорожці
Степ широкий крили.
Отамани на вороних
Перед бунчуками
Вигравають... а пороги
Меж очеретами
Ревуть, стогнуть, розсердились,
Щось страшне співають.
Послухаю, пожурюся,
У старих питаю:
«Чого, батьки, сумуєте?»
«Невесело, сину!
Дніпро на нас розсердився,
Плаче Україна...»
І я плачу; а тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами
І гетьмани — всі в золоті;

У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене
І про Україну
Розмовляють, розказують,
Як Січ будували,
Як козаки на байдаках
Пороги минали,
Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі
Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі,
В Україну верталися,
Як бенкетували.
«Грай, кобзарю, лий, шинкарю!» —
Козаки гукали.
Шинкар, знає, наливає
І не схаменеться;
Кобзар вшкварив, а козаки —
Аж Хортиця гнеться —
Метелиці та гопака
Гуртом оддирають;
Кухоль ходить, переходить,
Так і висихає.
«Гуляй, пане, без жупана,
Гуляй, вітре, полем.
Грай, кобзарю, лий, шинкарю,
Поки встане доля».
Взявшись в боки, навприсідки
Парубки з дідами.
«Отак, діти! добре, діти!
Будете панами».
Отамани на бенкеті,
Неначе на раді,
Походжають, розмовляють;
Вельможна громада
Не втерпіла, ударила

Старими ногами.
А я дивлюсь, поглядаю.
Сміюся сльозами.
Дивлюся, сміюся, дрібні утираю, —
Я не садинокий, є з ким в світі жити;
У моїй хатині, як в степу безкраїм,
Козацтво гуляє, байрак гомонить;
У моїй хатині синє море грає,
Могила сумує, тополя шумить,
Тихесенько Г р и ц я дівчина співає,
Я не садинокий, є з ким вік дожить.

От де моє добро, гроші,
От де моя слава,
А за раду спасибі вам,
За раду лукаву.
Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова,
Щоб вилити журбу, сльози.
Будайте здорові!
Піду синів випроводжать
В далеку дорогу.
Нехай ідуть, — може, найдуть
Козака старого,
Що привіта моїх діток
Старими сльозами.
Буде з мене. Скажу ще раз:
Пан я над панами.

Отак, сидя в кінці стола,
Міркую, гадаю:
Кого просить? хто поведе?
Надворі світає;
Погас місяць, горить сонце.
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,

Кругом мене стали,
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похилились.
«Благослови, кажуть, батьку,
Поки маєм силу;
Благослови шукать долю
На широкім світі».
«Постривайте... світ — не хата,
А ви малі діти,
Нерозумні. Хто ватажком
Піде перед вами,
Хто проведе? Лихо, діти,
Лихо мені з вами!
Викохав вас, вигодував,
Виросли чималі,
Йдете в люди, а там тепер
Все письменне стало.
Вибачайте, що не вивчив,
Бо й мене хоч били,
Добре били, а багато
Дечому навчили!
Тма, мна знаю, а оксію
Не втну таки й досі.
Що ж вам скажуть? Ходім, сини,
Ходімо, попросим.
Єсть у мене щирий батько
(Рідного немає) —
Дасть він мені раду з вами,
Бо сам здоров знає,
Як то тяжко блукать в світі
Сироті без роду;
А до того — душа щира,
Козацького роду,
Не одцуравсь того слова,
Що мати співала,
Як малого повивала,

З малим розмовляла;
Не одцуравсь того слова,
Що про Україну
Сліпий старець, сумуючи,
Співає під тинном.
Любить її, думу правди,
Козацькую славу,
Любить її! Ходім, сини,
На раду ласкаву.
Якби не він спіткав мене
При лихій годині,
Давно б досі заховали
В снігу на чужині,
Заховали б та й сказали:
«Так... якесь ледащо...»
Тяжко, важко нудить світом,
Не знаючи за що.
Минулося, щоб не снилось!..
Ходімо, хлоп'ята!
Коли мені на чужині
Не дав погібати,
То й вас прийме, привітає,
Як свою дитину.
А од його, помолившись,
Гайда в Україну!»
Добридень же, тату, в хату!
На твоім порогу
Благослови моїх діток
В далеку дорогу.

С.-Петербург, 1841, апреля 7

Інтродукція

Була колись шляхетчина,
Вельможная пані;

Мірялася з москалями,
З ордою, з султаном,
З німотою... Було колись...
Та що не минає?
Було, шляхта, знай, чваниться,
День і ніч гуляє
Та королем коверзує...
Не скажу Степаном
Або Яном Собієським:
Ті два незвичайні, —
А іншими. Небораки
Мовчки панували.
Сейми, сеймики ревіли,
Сусіде мовчали,
Дивилися, як королі
Із Польщі втікають,
Та слухали, як шляхетство
Навісне гукає.
«Nie pozwalam! nie pozwalam!»
Шляхта репетує,
А магнати палять хати,
Шабельки гартують.
Довго таке творилося,
Поки не в Варшаві
Запанував над ляхами
Понятовський жвавий.
Запанував та й думав шляхту
Приборкати трошки... не зумів!
Добра хотів, як дітям мати,
А може, й ще чого хотів.
Єдине слово «nie pozwalam»
У шляхти думав одібрати,
А потім... Польща запалала,
Панки сказилися... Кричать:
«Гонору слово, дарма праця!
Поганець, наймит москаля!»

На гвалт Пулавського і Паца
Встає шляхетська земля,
І — разом сто конфедерацій.
Розбрелись конфедерати
По Польщі, Волині,
По Литві, по Молдаванах
І по Україні;
Розбрелися та й забули
Волю рятувати,
Полигалися з жидами,
Та й ну руйнувати.
Руйнували, мордували,
Церквами топили...
А тим часом гайдамаки
Ножі освятили.

Галайда

«Яremo! герш-ту, хамів сину?
Піди кобилу приведи,
Подай патинки господині
Та принеси мені води,
Вимети хату, внеси дрова,
Посип індікам, гусям дай,
Піди до льоху, до корови,
Та швидше, хаме!.. Постривай!
Упоравшись, біжи в Вільшану:
Їмості треба. Не барись».
Пішов Ярема, похиливсь.

Отак уранці жид поганий
Над козаком коверзував.
Ярема гнувся, бо не знав,
Не знав, сіромаха, що вирости крила,
Що неба достане, коли полетить,

Не знав, нагинався...
О боже мій милий!
Тяжко жить на світі, а хочеться жить:
Хочеться дивитись, як сонечко сяє,
Хочеться послухать, як море заграє,
Як пташка щебече, байрак гомонить
Або чорнобрива в гаю заспіває...
О боже мій милий, як весело жить!

Сирота Ярема, сирота убогий:
Ні сестри, ні брата, нікого нема!
Попихач жидівський, виріс у порогу;
А не клене долі, людей не займа.
Та й за що їх лаять? хіба вони знають,
Кого треба гладить, кого катувать?
Нехай бенкетують... У їх доля дбає,
А сироті треба самому придбать.
Трапляється, часом тихенько заплаче,
Та й то не од того, що серце болить:
Що-небудь згадає або що побачить...
Та й знову за працю. Отак треба жить!
Нащо батько, мати, високі палати,
Коли нема серця з серцем розмовлять?
Сирота Ярема — сирота багатий,
Бо є з ким заплакати, є з ким заспівати:
Єсть карії очі — як зіроньки сяють,
Білі рученята — мліють-обнімають,
Єсть серце єдине, серденько дівоче,
Що плаче, сміється, і мре, й оживає,
Святим духом серед ночі
Понад ним витає.
Отакий-то мій Ярема,
Сирота багатий.
Таким і я колись-то був.
Минуло, дівчата...
Минулося, розійшлося,

І сліду не стало.
Серце мліє, як згадаю...
Чому не осталося?
Чому не осталося, чому не витало?
Легше було б сльози, журбу вилити.
Люде одібрали, бо їм було мало.
«Нащо йому доля? треба закопати:
Він і так багатий...»
Багатий на лати
Та на дрібні сльози — бодай не втирать!
Доле моя, доле! де тебе шукать?
Вернися до мене, до моєї хати,
Або хоч приснився... не хочеться спать.

Вибачайте, люде добрі:
Може, не до ладу,
Та прокляте лихо-зlidні
Кому не завадить?
Може, ще раз зустрінемось,
Поки шкандибаю
За Яремою по світу,
А може... й не знаю.
Лихо, люде, всюди лихо,
Нігде пригорнуться:
Куди, каже, хилить доля,
Туди й треба гнуться, —
Гнуться мовчки, усміхаться,
Щоб люде не знали,
Що на серці заховано,
Щоб не привітали.
Бо їх ласка... нехай сниться
Тому, в кого доля,
А сироті щоб не снилась,
Не снилась ніколи!
Тяжко, нудно розказувать,
А мовчать не вмію.

Виливайся ж, слово-сльози:
Сонечко не гріє,
Не висушить. Поділюся
Моїми сльозами...
Та не з братом, не з сестрою —
З німими стінами
На чужині... А поки що —
До корчми вернуса,
Що там робиться.
Жидюга
Дрижить, зігнувшись
Над каганцем: лічить гроші
Коло ліжка, клятий.
А на ліжку... ох, аж душно!..
Білі рученята
Розкидала, розкрилася...
Як квіточка в гаю,
Червоніє; а пазуха...
Пазухи немає —
Розірвана... Мабуть, душно
На перині спати
Одинокій, молоденькій;
Ні з ким розмовляти, —
Одна шепче. Несказанно
Гарна нехрещена!
Ото дочка, а то батько —
Чортова кишенья.
Стара Хайка лежить долі,
В перинах поганих.
Де ж Ярема? Взявши торбу,
Потяг у Вільшану.

Конфедерати

«Одчиняй, проклятий жиде!

Бо будеш битий... одчиняй!
Ламайте двері, поки вийде
Старий паскуда!»
«Постривай!
Стривайте, зараз!»
«Нагаями
Свиняче ухо! Жартувать,
Чи що, ти хочеш?»
«Я? з панами?
Крий боже! зараз, дайте встать,
Ясновельможні (нишком — свині)».
«Пане полковнику, ламай!»
Упали двері... а нагай
Малює вздовж жидівську спину.
«Здоров, свине, здоров, жиде,
Здоров, чортів сину!»
Та нагаєм, та нагаєм.
А жид зогнув спину:
«Не жартуйте, мості-пане!»
«Добривечір в хату!
Ще раз шельму! ще раз!.. годі!
Вибачай, проклятий!
Добривечір! а де дочка?»
«Умерла, панове».
«Лжеш, Іудо! нагаями!»
Посипались знову.
«Ой паночки-голубчики,
Єй-богу, немає!»
«Брешеш, шельмо!»
«Коли брешу,
Нехай бог карає!»
«Не бог, а ми. Признавайся!»
«Нащо б мав ховати,
Якби жива? Нехай, боже,
Щоб я був проклятий!..»
«Ха-ха-ха-ха!.. Чорт, панове,

Літаню співає.
Перехрестись!»
«Як же воно?
Далебі, не знаю».
«Отак, дивись...»
Лях хреститься,
А за ним Іуда.
«Браво! браво! охрестили.
Ну, за таке чудо
Могоричу, мості-пане!
Чуєш, охрещений?
Могоричу!»
«Зараз, зараз!»
Ревуть, мов скажені,
Ревуть ляхи, а поставець
По столу гуляє.
«Єще Польща не згінела!» —
Хто куди гукає.
«Давай, жиде!»
Охрещений
Із льоху та в хату,
Знай, шмигляє, наливає;
А конфедерати,
Знай, гукають: «Жиде! меду!»
Жид не схаменеться.
«Де цимбали? грай, псявіро!»
Аж корчма трясеться —
Краков'яка оддирають,
Вальса та мазура.
І жид гляне, та нищечком:
«Шляхетська натура!»
«Добре, годі! тепер співай!»
«Не вмію, ей-богу!»
«Не божись, собача шкуро!»
«Яку ж вам? Н е б о г у?»

«Була собі Гандзя,
Каліка небога,
Божилася,
Молилася,
Що боліли ноги;
На панщину не ходила,
А за парубками
Тихесенько,
Гарнесенько
Поміж бур'янами».

«Годі! годі! це погана:
Схизмати співають».
«Якої ж вам? хіба оцю?
Стривайте, згадаю...»

«Перед паном Хведором
Ходить жид ходором,
І задком,
І передком
Перед паном Хведіркоком».

«Добре, годі! тепер плати!»
«Жартуєте, пане:
За що платити?»
«Що слухали.
Не кривись, поганий!
Не жартуєм. Давай гроші!»
«Де мені їх взяти?
Ні шеляга, я панською
Ласкою багатий».
«Лжеш, собако! признавайся!
А нуте, панове,
Батогами!»
Засвистіли,
Хрестять Лейбу знову.

Періщили, періщили,
Аж пір'я летіло...
«Єй же богу, ні шеляга!
Їжте моє тіло!
Ні шеляга! гвалт! рятуйте!»
«Ось ми порятуєм».
«Постривайте, я щось скажу».
«Почуєм, почуєм,
Та не бреши, бо, хоч здохни,
Брехня не допоможе».
«Ні, в Вільшаній...»
«Твої гроші?»
«Мої!.. ховай боже!
Ні, я кажу, що в Вільшаній...
Вільшанські схизмати
По три сем'ї, по чотири
Живуть в одній хаті».
«Ми це знаєм, бо ми сами
Їх так очухрали».
«Та ні, не те... вибачайте...
Щоб лиха не знали,
Щоб вам гроші приснилися...
Бачте, у Вільшаній
У костьолі... у титаря...
А дочка Оксана!
Ховай боже! як панночка!
Що-то за хороше!
А червінців! хоч не його,
Так що? аби гроші».
«Аби гроші, однаково!
Правду Лейба каже;
А щоб певна була правда,
Нехай шлях покаже.
Одягайся!»
Поїхали
Ляхи у Вільшану.

Один тільки під лавою
Конфедерат п'яний
Не здужа встать, а курника,
П'яний і веселий:
«My Żyjemy, my Żyjemy,
Polska nie zginęła».

Титар

«У гаю, гаю
Вітру немає;
Місяць високо,
Зіроньки сяють.
Вийди, серденько, —
Я виглядаю;
Хоч на годину,
Моя рибчино!
Виглянь, голубко,
Та поворкуєм,
Та посумуєм;
Бо я далеко
Сю ніч мандрую.
Виглянь же, пташко,
Моє серденько,
Поки близенько,
Та поворкуєм...
Ох, тяжко, важко!»
Отак, ходя попід гаєм,
Ярема співає,
Виглядає; а Оксани
Немає, немає.
Зорі сяють; серед неба
Горить білолиций;
Верба слуха соловейка,
Дивиться в криницю;

На калині, над водою,
Так і виливає,
Неначе зна, що дівчину
Козак виглядає.
А Ярема по долині
Ледве-ледве ходить,
Не дивиться, не слухає...
«Нащо мені врода,
Коли нема долі, нема талану!
Літа молодії марно пропадуть.
Один я на світі без роду, і доля —
Стеблина-билина на чужому полі.
Стеблину-билинку вітри рознесуть:
Так і мене люде не знають, де діти.
За що ж одцурались? що я сирота?
Одно було серце, одно на всім світі,
Одна душа щира, та бачу, що й та,
Що й та одцуралась».
І хлинули сльози.
Поплакав сердега, утер рукавом.
«Оставайсь здорова. В далекій дорозі
Найду або долю, або за Дніпром
Ляжу головою... А ти не заплачеш,
А ти не побачиш, як ворон клює
Ті карії очі, ті очі козачі,
Що ти цілувала, серденько моє!
Забудь мої сльози, забудь сиротину,
Забудь, що клялася; другого шукай;
Я тобі не пара: я в сірій свитині,
А ти титарівна. Кращого вітай, —
Вітай, кого знаєш... така моя доля.
Забудь мене, пташко, забудь, не журись.
А коли почувеш, що на чужім полі
Поляг головою, — нишком помолись.
Одна, серце, на всім світі
Хоч ти помолися!»

Та й заплакав сіромаха,
На кий похилившись.
Плаче собі тихесенько...
Шелест!.. коли гляне:
Попід гаєм, мов ласочка,
Крадеться Оксана.
Забув; побіг; обнялися.
«Серце!» — та й зомліли.
Довго-довго тільки — «серце»,
Та й знову німіли.
«Годі, пташко!»
«Ще трошечки,
Ще... ще... сизокрилий!
Вийми душу!.. ще раз... ще раз.
Ох, як я втомилась!»
«Одпочинь, моя ти зоре!
Ти з неба злетіла!»
Послав свитку. Як ясочка,
Усміхнулась, сіла.
«Сідай же й ти коло мене».
Сів, та й обнялися.
«Серце моє, зоре моя,
Де це ти зоріла?»
«Я сьогодні забарилась:
Батько занедужав;
Коло його все поралась...»
«А мене й байдуже?»
«Який-бо ти, єй же богу!»
І сльози блиснули.
«Не плач, серце, я жартую».
«Жарти!»
Усміхнулась.
Прихилилась головою
Та й ніби заснула.
«Бач, Оксано, я жартую,
А ти й справді плачеш.

Ну не плач же, глянь на мене:
Завтра не побачиш.
Завтра буду я далеко,
Далеко, Оксано...
Завтра вночі у Чигрині
Свячений достану.
Дасть він мені срібло-злото,
Дасть він мені славу;
Одягну тебе, обую,
Посаджу, як паву, —
На дзиглику, як гетьманшу,
Та й дивитись буду;
Поки не вмру, дивитимусь».
«А може, й забудеш?
Розбагатієш, у Київ
Поїдеш з панами,
Найдеш собі шляхтяночку,
Забудеш Оксану!»
«Хіба краща є за тебе?»
«Може, й є, — не знаю».
«Гнівиш бога, моє серце:
Кращої немає
Ні на небі, ні за небом;
Ні за синім морем
Нема кращої за тебе!»
«Що се ти говориш?
Схаменися!»
«Правду, рибко!»
Та й знову, та й знову.
Довго вони, як бачите,
Меж мови-розмови
Цілувались, обнімались
З усієї сили;
То плакали, то божились,
То ще раз божились.
Їй Ярема розказував,

Як жить вони будуть
Укупочці, як золото
І долю добуде,
Як виріжуть гайдамаки
Ляхів в Україні,
Як він буде панувати,
Коли не загине.
Аж обридло слухаючи,
Далебі, дівчата!
«Ото який! мов і справді
Обридло!»
А мати
Або батько як побачать,
Що ви, мої любі,
Таке диво читаєте, —
Гріха на всю губу!
Тоді, тоді... та цур йому,
А дуже цікаве!
А надто вам розкажуть би,
Як козак чорнявий
Під вербою, над водою,
Обнявшись, сумує;
А Оксана, як голубка,
Воркує, цілує;
То заплаче, то зомліє,
Головоньку схилить:
«Серце моє, доле моя!
Соколе мій милий!
Мій!..» — аж верби нагинались
Слухатъ тую мову.
Ото мова! Не розкажу,
Мої чорноброві,
Не розкажу против ночі,
А то ще присниться.
Нехай собі розійдуться
Так, як ізійшлися, —

Тихесенько, гарнесенько,
Щоб ніхто не бачив
Ні дівочі дрібні сльози,
Ні щирі козачі.
Нехай собі... Може, ще раз
Вони на сім світі
Зустрінуться... побачимо...

А тим часом світить
З усіх вікон у титаря.
Що то там твориться?
Треба глянуть та розказать...
Бодай не дивиться!
Бодай не дивитись, бодай не казати!
Бо за людей сором, бо серце болить.
Гляньте, подивіться: то конфедерати,
Люде, що зібрались волю боронить.
Боронять, прокляті... Будь проклята мати,
І день, і година, коли понесла,
Коли породила, на світ привела!
Дивіться, що роблять у титаря в хаті
Пекельнії діти.
У печі пала
Огонь і світить на всю хату,
В кутку собакою дрижить
Проклятий жид; конфедерати
Кричать до титаря: «Хоч жить?
Скажи, де гроші?»
Той мовчить.
Налигачем скрутили руки,
Об землю вдарили — нема,
Нема ні слова.
«Мало муки!
Давайте приску! де смола?
Кропи його! отак! холоне?
Мерщій же приском посипай!

Що? скажеш, шельмо?.. І не стогне!
Завзята бестія! стривай!»
Насипали в халяви жару...
«У тім'я цвяшок закатай!»
Не витерпів святої кари,
Упав сердега. Пропадай,
Душа, без сповіді святої!
«Оксано, дочко!» — та й умер.
Ляхи задумалися стоя,
Хоч і запеклі.
«Що ж тепер?
Панове, ради! Поміркуєм,
Тепер з ним нічого робить,
Запалим церкву!»
«Гвалт! рятуйте!
Хто в бога вірує!» — кричить
Надворі голос що є сили.
Ляхи зомліли. «Хто такий?»
Оксана в двері: «Вбили! вбили!»
Та й пада крижем. А старший
Махнув рукою на громаду.
Понура шляхта, мов хорти,
За двері вийшла. Сам позаду,
Бере зомліую...
Де ж ти,
Яremo, де ти? подивися!
А він, мандруючи, співа,
Як Наливайко з ляхом бився.
Ляхи пропали; нежива
Пропала з ними і Оксана.
Собаки де-де по Вільшаній
Загавкають та й замовчать.
Біліє місяць; люде сплять,
І титар спить... Не рано встане:
Навіки, праведний, заснув.
Горіло світло, погасало,

Погасло... Мертвий мов здригнув.
І сумно-сумно в хаті стало.

Свято в Чигирині

Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали,
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували!
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Козацької слави убогих руїн.

Базари, де військо, як море червоне,
Перед бунчуками, бувало, горить,
А ясновельможний, на воронім коні,
Блисне булавою — море закипить...
Закипить, і розлилося
Степами, ярами;
Лихо мліє перед ними...
А за козаками...
Та що й казать? Минулося;
А те, що минуло,
Не згадуйте, пани-брати,
Бо щоб не почули.
Та й що з того, що згадаєш?
Згадаєш — заплачеш.
Ну хоч глянем на Чигирин,
Колись-то козачий.

Із-за лісу, з-за туману,
Місяць випливає,
Червоніє, круглолиций,
Горить, а не сяє,
Неначе зна, що не треба
Людям його світу,
Що пожари Україну

Нагріють, освітять.
І смерклося, а в Чигрині,
Як у домовині.
Сумно-сумно. (Отак було
По всій Україні
Против ночі Маковія,
Як ножі святили).
Людей не чуть; через базар
Кажан костокрилий
Перелетить; на вигоні
Сова завиває.
А де ж люде?.. Над Тясмином,
У темному гаю,
Зібралися; старий, малий,
Убогий, багатий
Поєднались — дожидають
Великого свята.
У темному гаю, в зеленій діброві,
На припоні коні отаву скубуть;
Осідлані коні, вороні готові.
Куди-то поїдуть? кого повезуть?
Он кого, дивіться. Лягли по долині,
Неначе побиті, ні слова не чуть.
Ото гайдамаки. На гвалт України
Орли налетіли; вони рознесуть
Ляхам, жидам кару;
За кров і пожари
Пеклом гайдамаки ляхам оддадуть.
Попід дібровою стоять
Вози залізної тарані:
То щедрої гостинець пані.
Уміла що кому давать,
Нівроку їй, нехай царствує;
Нехай не вадить, як не чує!
Поміж возами нігде стать:
Неначе в ірій, налетіло

З Смілянщини, з Чигирина
Просте козацтво, старшина,
На певне діло налетіли.
Козацьке панство походжає
В киреях чорних, як один,
Тихенько ходя, розмовляє
І поглядає на Чигрин.

Старшина первий. Старий Головатий щось дуже коверзує.

Старшина другий. Мудра голова, сидить собі в хуторі, ніби не знає нічого, а дивишся — скрізь Головатий. «Коли сам, каже, не повершу, то синові передам».

Старшина третій. Та й син же штука! Я вчора зустрівся з Залізняком; таке розказує про його, що цур йому! «Кошовим, каже, буде, та й годі; а може, ще і гетьманом, коли тее...»

Старшина другий. А Гонта нащо? а Залізняк? До Гонти сама... сама писала: «Коли, каже...»

Старшина первий. Цитьте лишень, здається, дзвонять!

Старшина другий. Та ні, то люде гомонять.

Старшина первий. Гомонять, поки ляхи почують. Ох, старі голови та розумні; химерять-химерять та й зроблять з лемеша швайку. Де можна лантух, там торби не треба. Купили хріну, треба з'їсти; плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що купували; грошам не пропадуть! А то думають, думають, ні вголос, ні мовчки; а ляхи догадаються — от тобі й пшик! Що там за рада? чом вони не дзвонять? Чим спиниш народ, щоб не гомонів? Не десять душ, а, слава богу, вся Смілянщина, коли не вся Україна. Он, чуєте? співають.

Старшина третій. Справді, співа щось; піду спиню.

Старшина первий. Не спиняй, нехай собі співає, аби не голосно.

Старшина другий. Ото, мабуть, Волох! Не втерпів-таки старий дурень; треба, та й годі!

Старшина третій. А мудро співає! коли не послухаєш, усе іншу.

Підкрадьмось, братці, та послухаєм, а тим часом задзвонять.

Старшина первий і другий. А що ж? то й ходімо!

Старшина третій. Добре, ходімо.

Старшини нишком стали за дубом, а під дубом сидить сліпий кобзар; кругом його запорожці і гайдамаки. Кобзар співає з повагою і неголосно.

«Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи;
І ви, молдавани,
Тепер ви не пани;
Ваші господарі —
Наймити татарам,
Турецьким султанам.
В кайданах, в кайданах!
Годі ж, не журіться;
Гарно помоліться,
Братайтеся з нами,
З нами, козаками;
Згадайте Богдана,
Старого гетьмана;
Будете панами,
Та, як ми, з ножами,
З ножами святими,
Та з батьком Максимом
Сю ніч погуляєм,
Ляхів погойдаєм,
Та так погуляєм,
Що аж пекло засміється,
Земля затрясється,
Небо запалає...
Добре погуляєм!»

Запорожець. Добре погуляєм! правду старий співа, як не бреше. А що б то з його за кобзар був, якби не волох!

Кобзар. Та я й не волох; так тільки — був колись у Волощині, а люде й зовуть Волохом, сам не знаю за що.

Запорожець. Ну, та дарма; утни ще яку-небудь. Ану лишень про батька Максима ушквар.

Гайдамака. Та не голосно, щоб не почувла старшина.

Запорожець. А що нам ваша старшина? почує, так послуха, коли має чим слухати, та й годі. У нас один старший — батько Максим; а він як почує, то ще карбованця дасть. Співай, старче божий, не слухай його.

Гайдамака. Та воно так, чоловіче; я це й сам знаю, та ось що: не так пани, як підпанки, або — поки сонце зійде, то роса очі виїсть.

Запорожець. Брехня! Співай, старче божий, яку знаєш, а то й дзвона не діждемо — поснемо.

Гуртом. Справді, поснемо; співай яку-небудь.

Кобзар (співає)

«Літа орел, літа сизий
Попід небесами;
Гуля Максим, гуля батько
Степами-лісами.
Ой літає орел сизий,
А за ним орлята;
Гуля Максим, гуля батько,
А за ним хлоп'ята.
Запорожці ті хлоп'ята,
Сини його, діти,
Поміркує, загадає,
Чи бити, чи пити,
Чи танцювать; то й ушкварять,
Аж земля трясеться.
Заспіває — заспівають,
Аж лихо сміється.
Горілку, мед не чаркою —
Поставцем черкає,
А ворога, заплющившись,
Ката, не минає.
Отакий-то наш отаман,
Орел сизокрилий!
І воює, і гарцює
З усієї сили —
Нема в його ні оселі,

Ні саду, ні ставу...
Степ і море; скрізь битий шлях,
Скрізь золото, слава.
Шануйтеся ж, вражі ляхи,
Скажені собаки:
Йде Залізняк
Чорним шляхом,
За ним гайдамаки».

Запорожець. Оце-то так! вчистив, нічого сказати: і до ладу, і правда.
Добре, далєбі, добре! Що хоче, то так і втне. Спасибі, спасибі.

Гайдамака. Я щось не второпав, що він співав про гайдамаків?

Запорожець. Який-бо ти бевзь і справді! Бачиш, ось що він співав: щоб
ляхи погані, скажені собаки, каялись, бо йде Залізняк Чорним
шляхом з гайдамаками, щоб ляхів, бачиш, різати...

Гайдамака. І вішати, і мордувати! Добре, ей-богу, добре! Ну, це так!
Далєбі, дав би карбованця, якби був не пропив учора! Шкода! Ну,
нехай стара в'язне, більше м'яса буде. Поборгуй, будь ласкав, завтра
оддам. Утни ще що-небудь про гайдамаків.

Кобзар. До грошей я не дуже ласий. Аби була ласка слухати, поки не
охрип, співатиму; а охрипну — чарочку, другу тії ледащиці-живиці,
як то кажуть, та й знову. Слухайте ж, панове громадо!

«Ночували гайдамаки
В зеленій діброві,
На припоні пасли коні,
Сідлані, готові.
Ночували ляшки-панки
В будинках з жидами,
Напилися, простяглися
Та й...»

Громада. Цить лишень! здається, дзвонять. Чуєш?.. ще раз... о!..

«Задзвонили, задзвонили!» —
Пішла луна гаєм.
«Ідіть же ви та молітесь,

А я доспіваю».
Повалили гайдамаки,
Аж стогне діброва;
Не повезли, а на плечах
Чумацькі воліві
Несуть вози. А за ними
Сліпий Волох знову:
«Ночували гайдамаки
В зеленій діброві».
Шкандибає, курникає,
І гич не до речі.
«Ну лиш іншу, старче божий!» —
З возами на плечах
Кричать йому гайдамаки.
«Добре, хлопці, нате!
Отак! отак! добре, хлопці!
А нуте, хлоп'ята,
Ушкваримо!»
Земля гнеться.
А вони з возами
Так і ріжуть. Кобзар грає,
Додає словами:
«Ой гоп таки так!
Кличе Гандзю козак:
«Ходи, Гандзю, пожартую,
Ходи, Гандзю, поцілую;
Ходім, Гандзю, до попа
Богу помолиться;
Нема жита ні снопа,
Вари варениці».
Оженився, зажурився —
Нічого немає;
У ряднині ростуть діти,
А козак співає:
«І по хаті ти-ни-ни,
І по сінях ти-ни-ни,

Вари, жінко, лини,
Ти-ни-ни, ти-ни-ни!»
«Добре! Добре! Ще раз! Ще раз!» —
Кричать гайдамаки.
«Ой гоп того дива!
Наварили ляхи пива,
А ми будем шинкувать,
Ляшків-панків частувать.
Ляшків-панків почастуєм,
З панянками пожартуєм.
Ой гоп таки так!
Кличе панну козак:
«Панно, пташко моя!
Панно, доле моя!»
Не соромся, дай рученьку,
Ходім погуляймо;
Нехай людям лихо сниться,
А ми заспіваймо.
А ми заспіваймо,
А ми посідаймо,
Панно, пташко моя,
Панно, доле моя!»

«Ще раз, ще раз!»

«Якби таки або так, або сяк,
Якби таки запорозький козак,
Якби таки молодий, молодий,
Хоч по хаті б поводив, поводив.
Страх мені не хочеться
З старим дідом морочиться.
Якби таки...»

«Цу-цу, скажені! схаменіться!
Бач, розходилися! А ти,
Стара собако, де б молиться,

Верзеш тут погань. От чорти!» —
Кричить отаман. Опинились;
Аж церков бачать. Дяк співа,
Попи з кадилами, з кропилом;
Громада — ніби нежива,
Анітлень... Поміж возами
Попи з кропилами пішли;
За ними корогви несли,
Як на Великдень над пасками.
«Молітесь, братія, молітесь! —
Так благочинний начина. —
Кругом святого Чигрина
Сторожа стане з того світу,
Не дасть святого розпинать.
А ви Україну ховайте:
Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадать.
Од Конашевича і досі
Пожар не гасне, люде мруть,
Конають в тюрмах, голі, босі...
Діти нехрещені ростуть,
Козацькі діти; а дівчата!..
Землі козацької краса
У ляха в'яне, як перш мати,
І непокрита коса
Стидом січеться; карі очі
В неволі гаснуть; розковать
Козак сестру свою не хоче,
Сам не соромиться конать
В ярмі у ляха... горе, горе!
Молітесь, діти! страшний суд
Ляхи в Україну несуть —
І заривають чорні гори.
Згадайте праведних гетьманів:
Де їх могили? де лежить
Останок славного Богдана?

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ